



Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders

INITIATIEVEN VAN MAROKKAANSE NEDERLANDERS TEGEN RADICALISERING EEN QUICKSCAN



**Samenwerkingsverband
Marokkaanse Nederlanders**

Ewoud Butter

Habib el Kaddouri

Februari, 2016

COLOFON

Uitgave van:

Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN)

Auteur: Ewoud Butter, met medewerking van Habib el Kaddouri

Foto voorpagina: MaxID

© Februari 2016, Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN)

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding	5
2.	Een historische schets van initiatieven tegen radicalisering	8
2.1.	Organisaties van Marokkaanse Nederlanders	8
2.2.	Marokkaanse initiatieven tegen radicalisering tot 2011	9
2.3.	Marokkaanse initiatieven tegen radicalisering na 2011	10
3.	Impressie van initiatieven van Marokkaanse Nederlanders	13
4.	Vershil periode Van Gogh en periode van Syriëgangers	23
5.	Concluderend	25
	Bijlagen	27
	Overzicht initiatieven/personen Quickscan	
	De verhalen van Mahmoud en Mohammed	

1

INLEIDING

Marokkaanse Nederlanders nemen steeds vaker initiatieven om radicalisering tegen te gaan. Dat gebeurt in georganiseerd verband, door moskeeën en migrantenorganisaties, maar ook individuen starten - al dan niet met steun van de overheid - activiteiten en projecten om radicalisering bespreekbaar te maken, ouders te ondersteunen, jongeren te empoweren en op sociale media een tegengeluid te laten horen.

Veel van deze initiatieven, religieus en niet religieus, zijn de afgelopen jaren van start gegaan nadat bekend werd dat Nederlandse jongeren, vaak van Marokkaanse komaf, naar Syrië waren getrokken om daar te strijden. Andere initiatieven zijn van eerder datum en in de meeste gevallen ontstaan in de periode na de moord op Theo van Gogh.

Rol SMN

Het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN) vindt het van groot belang dat de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap jihadistische radicalisering in eigen kring agendeert en haar eigen weerbaarheid ertegen organiseert. Dit belang ligt met name in de waarde van de democratische rechtsstaat waarop het jihadisme zijn pijlen heeft gericht. Het ligt ook in de waarde van een vreedzame islam als vanzelfsprekend onderdeel van de pluriforme samenleving. Tenslotte ligt het belang in de waarde van de levens en toekomst van Nederlandse moslimjongeren, ook zij die het pad van radicalisering en geweld hebben gekozen.

Voor een effectieve aanpak van jihadistische radicalisering is een actieve rol en betrokkenheid van de democratische krachten binnen de Marokkaans-Nederlandse en bredere islamitische gemeenschap zelf cruciaal. Op landelijk niveau is het SMN een vertegenwoordiger van deze democratische krachten met een uitgebreid landelijk, regionaal en lokaal netwerk.

Het SMN is zelf vanaf 2005 actief bezig met het thema radicalisering. De expertise ligt vooral op het gebied van preventieve activiteiten en het mobiliseren van (lokale) netwerken. Voorbeelden van dergelijke projecten uit het begin van deze eeuw zijn onder andere de projecten die zijn uitgevoerd in het kader van het Breed Initiatief Maatschappelijke Binding (BIMB) zoals het peereducatie-project Islam, Identiteit en Democratisch Burgerschap, het project Training Imams en Moskeebesturen en de website IslamWijzer die samen met marokko.nl en maroc.nl werd ontwikkeld.

In 2014 lanceerde het SMN de Hulplijn Radicalisering waarvan sindsdien vooral gebruik wordt gemaakt door bezorgde ouders, maar ook door professionals. In november 2015 ging het tweejarige project Weerbaarheid tegen Radicalisering van start. De algemene doelstelling van dit project is om door middel van netwerkvorming, trainingen, voorlichtingsbijeenkomsten en de inzet van sleutelpersonen onder de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap een positieve en proactieve beweging tot stand te brengen waardoor het vraagstuk van radicalisering uit de taboesfeer wordt gehaald en in alle openheid wordt besproken.

Het uiteindelijke doel is om radicalisering tegen te gaan en weerbaarheid te vergroten door de gemeenschap in haar kracht te zetten, (verder) te motiveren en tools in handen te geven waardoor zoveel mogelijk mensen weten hoe ze signalen van radicalisering kunnen herkennen, wat ze moeten doen in geval van (dreigende) radicalisering en waar ze terecht kunnen voor hulp.

Het Plan van Aanpak bestaat uit drie onderling samenhangende onderdelen:

1. Landelijk Netwerk 'Eigen kracht bij aanpak van radicalisering'.
2. Training 'Omgaan met jihadistische radicalisering' voor sleutelpersonen.
3. Voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders.

De uitvoering van het project zal worden gemonitord door een extern bureau.

Quickscan

Het SMN ziet de afgelopen jaren verspreid over het land een toename van initiatieven van Marokkaanse Nederlanders tegen radicalisering. Met deze Quickscan willen we een impressie geven van deze initiatieven. Wat voor soort initiatieven worden er genomen en aan wat voor informatie of ondersteuning hebben de initiatiefnemers behoefte?¹

Hier toe zijn in december 2015 ruim 80 vertegenwoordigers van religieuze en niet-religieuze organisaties en individuen benaderd om een enquête in te vullen. In totaal hebben 35 respondenten de enquête volledig ingevuld en 10 respondenten hebben de enquête ten dele ingevoerd. Met een aantal respondenten en (ervarings-)deskundigen zijn aanvullende gesprekken gevoerd.

De eerste resultaten van de Quickscan zijn voorgelegd aan betrokkenen en deskundigen tijdens een expertmeeting op donderdag 21 januari 2016. Op grond van hun reacties is deze versie van de Quickscan opgesteld.

¹Er is niet gevraagd naar de effectiviteit van de projecten. Omdat veel initiatieven nog niet lang lopen of hun doelstellingen in algemene bewoordingen hebben verwoord, valt er in veel gevallen (nog) niet veel zinnigs over de effectiviteit te zeggen. Een onderzoek naar de effectiviteit vraagt bovendien veel meer tijd. Anderen, waaronder het Verwey-Jonker Instituut en promovenda Amy-Jane Gielen (Universiteit van Amsterdam), doen wel onderzoek naar effectieve interventiemethoden.

LEESWIJZER

Deze notitie bestaat uit drie delen:

Ter inleiding een hoofdstuk over Marokkaans-Nederlandse zelforganisaties (2.1.) en een korte geschiedenis van initiatieven van Marokkaans-Nederlandse organisaties tegen radicalisering tot 2011 (2.2.) en na 2011 (2.3.).

Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een impressie gegeven van initiatieven van Marokkaanse Nederlanders. Dit hoofdstuk is voornamelijk gebaseerd op de enquête, aanvullende gesprekken en de expertmeeting.

In hoofdstuk 4 wordt een vergelijking getrokken tussen de initiatieven in het tijdperk na de moord op Theo van Gogh en de initiatieven die de afgelopen jaren zijn genomen.

In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste conclusies gegeven.

In de bijlage ten slotte wordt een overzicht gegeven van de initiatieven en personen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Ook wordt een samenvatting gegeven van interviews met een gederadicaliseerde jongere en met de vader van een omgekomen Syriëganger die zich op grond van hun persoonlijke ervaringen actief inzetten tegen radicalisering.

2 EEN HISTORISCHE SCHETS VAN INITIATIEVEN TEGEN RADICALISERING

2.1. Organisaties van Marokkaanse Nederlanders²

Migranten over de hele wereld hebben in het land van vestiging hun eigen organisaties opgericht. Dat hebben Marokkaanse Nederlanders ook gedaan. Vanaf begin jaren 70 ontstonden de eerste stichtingen en verenigingen van Marokkaanse migranten in Nederland. Er ontstonden aanvankelijk vooral organisaties die zich richtten op de politieke situatie in het land van herkomst en de belangen van Marokkaanse arbeiders in Nederland, maar er werden ook religieuze organisaties opgericht die zich inspanden voor religieuze voorzieningen.

In veel opzichten lijken deze migrantenorganisaties op andere vrijwilligersorganisaties. Ze worden in stand gehouden door burgers die zich meestal onbetaald inzetten voor anderen of voor de samenleving als geheel. Ze lopen daarbij meestal tegen vergelijkbare problemen op als autochtone vrijwilligersorganisaties.

Toch is er een belangrijk verschil: de bestaansgrond van migrantenorganisaties is niet zoals bij veel andere vrijwilligersorganisaties een gemeenschappelijke hobby, interesse, belang of politieke opvatting. De leden van migrantenorganisaties zoeken elkaar op omdat ze de behoefte hebben om zich te organiseren op een gemeenschappelijke etnische, culturele of religieuze achtergrond. Dat heeft als consequentie dat migrantenorganisaties zich – in vergelijking met veel andere vrijwilligersorganisaties – minder op speciale doelgroepen (jongeren, vrouwen, ouderen, homoseksuelen, gelovigen) of activiteiten richten; ze houden zich meestal tegelijkertijd met meerdere doelgroepen en uiteenlopende activiteiten bezig, variërend van Nederlandse taallessen, huiswerkbegeleiding en debatten over vrouwenemancipatie tot voorlichtingsbijeenkomsten over verkiezingen, schoolkeuzes of een ziekte als diabetes.

Dit verschil in bestaansgrond heeft consequenties: de voorzitter van een klaverjasvereniging zal bijvoorbeeld nooit worden aangesproken op de culturele of religieuze achtergrond van zijn leden, de voorzitter van een migrantenorganisatie wel.

Dit komt ook door de rol die migrantenorganisaties in de jaren 80 en begin jaren 90 hebben gekregen in het Nederlandse minderhedenbeleid. Er werd destijds gekozen voor een typisch Nederlandse vorm van groepsgewijze emancipatie die in het verlengde lag van de wijze waarop in vroeger tijden de kleine luyden en de katholieken zich binnen het Nederlandse zuilensysteem hadden geëmancipeerd. Er werd veel verwacht van de emancipatiekracht van migrantenorganisaties en de voorlieden van deze organisaties werden al snel als 'vertegenwoordigers' van hele gemeenschappen beschouwd.

Migrantenorganisaties gingen hierdoor niet alleen activiteiten op het terrein van vrije tijd, cultuur en religie ontwikkelen, maar ze kregen ook een rol om de maatschappelijke participatie van hun achterban te bevorderen. Deze rol kregen ze ook omdat veel migrantenorganisaties gemakkelijker toegang tot hun achterban bleken te hebben dan de meeste reguliere instellingen. Ze beschikken over netwerken binnen hun eigen gemeenschappen, hebben kennis van de culturele en religieuze codes die daar gelden en weten wie ze op welke wijze moeten aanspreken. Vanwege hun toegang tot deze groepen kunnen ze eventuele problemen eerder signaleren.

Dit beleid leidde tot diverse succesvolle projecten, maar ook tot allerlei mislukkingen. Veel organisaties konden hun rol door een gebrek aan financiële middelen, kader, kennis en vaardigheden niet waarmaken. Tot hun grote frustratie bleef hun rol ook geregeld beperkt tot het voor een prikkie leveren van 'moeilijk bereikbare allochtonen' aan de lokale overheid of aan algemene 'professionele' instellingen in het gesubsidieerde arbeids-, onderwijs- en welzijns circuit.

Ook het maatschappelijke debat over integratie vanaf de jaren negentig deed de positie van migrantenorganisaties geen goed. De waarde die in de jaren tachtig nog werd gehecht aan 'emancipatie in eigen kring' en aan zuilvorming, maakte in de loop der jaren steeds meer plaats voor het beeld dat de eigen cultuur en religie juist een oorzaak van de achterstand vormden. Migrantenorganisaties werden in dit debat steeds minder gezien als integratiebevorderend en steeds vaker juist als bolwerken van segregatie.

Zowel landelijk als lokaal is er de afgelopen 20 jaar veel bezuinigd op deze organisaties. Ook de inspraak- of adviesorganen waaraan migranten-

²Deze paragraaf is deels gebaseerd op twee publicaties van Ewoud Butter: het artikel Zin en onzin van migrantenorganisaties (2010) en Pijlers voor Bruggebouwers, een verslag van een onderzoek onder 68 migrantenorganisaties (2008).

organisaties landelijk en lokaal deelnamen, zijn in veel gevallen opgeheven.

Voor een deel van de organisaties betekende dit het einde, maar veel andere organisaties zijn op eigen kracht of met hulp van anderen doorgedaan, onder andere met activiteiten gericht tegen radicalisering.

2.2. Marokkaanse initiatieven tegen radicalisering tot 2011

In de jaren negentig werd door de BVD, voorganger van de AIVD, gewaarschuwd voor mogelijke terreur door moslims in Nederland. Dat gebeurde voor het eerst in het jaarverslag van de BVD in 1991. Dat was het jaar dat de eerste Golfoorlog begon. De BVD meldde destijds dat activisten en moslims in de landen die een coalitie vormden met de Verenigde Staten, vanuit Bagdad de oproep kregen om aanslagen te plegen. Ook werd in dat jaar gewaarschuwd voor de opkomst van het radicaal islamitisch fundamentalisme in het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

De daaropvolgende jaren gaf de BVD vaker een waarschuwing af. Zo maakte de BVD zich in 1995 zorgen over radicaal islamitische groepen die vanuit Nederland opereerden, in 1996 over antiwesterse stromingen die aan kracht wonnen binnen moslimorganisaties en in 1997 meldde de BVD dat netwerken van radicale moslims in Nederland actief waren: de Algerijnse GIA (Gewapende Islamitische Groep), het eveneens Algerijnse FIS (Front van Islamitische Redding) en de Egyptische Gama'a al-Islamiyya (Islamitische groep). In 2000 ten slotte schreef de BVD dat een aantal islamitische organisaties en imams met hulp uit het buitenland bewust de integratie zouden tegenwerken.

Toch werd er in die tijd door de Nederlandse overheid nog geen actief beleid tegen radicalisering ontwikkeld.

Marokkaans-Nederlandse organisaties

Ook bij Marokkaans-Nederlandse organisaties was radicalisering in de jaren 90 nog niet echt een prominent gespreksonderwerp.

Het debat in de Marokkaanse gemeenschap ging in die jaren vooral over de banden van Nederlandse moskeeën en hun koepels met de Marokkaanse overheid. Ook klonk in die jaren voor het eerst een roep om het starten van imamopleidingen in Nederland.

Verder werden er, vooral door seculiere organisaties, enkele bijeenkomsten georganiseerd over de opkomst van de radicale islam in Algerije, maar ook in Marokko waar in die jaren onder andere de Groupe Islamique Combattant Marocain (GICM) ontstond. Een militante cel van deze GICM, de Salafia Jihadia, zou later verantwoordelijk zijn voor de aanslagen in Casablanca (2003) en Madrid (2004).

Moskeekoepel UMMON gaf begin jaren 90 steun aan de oprichting van De Bijzondere Leerstoel Islam aan de Universiteit van Amsterdam. Deze leerstoel, die bekleed werd door Mohammed Arkoun, had onder andere als doel een platform te vormen "ter bestudering van de islamitische godsdienst binnen de Nederlandse cultuur". Bij de presentatie van de Leerstoel werd expliciet verwezen naar de opkomst van radicale bewegingen in vooral Algerije. „Dit virus van islamitisch fanatisme moet niet de kans krijgen in Nederland aan te slaan“, zei de voorzitter van de Bijzondere Leerstoel destijds.³

Aan het eind van de jaren 90 kwamen er voor het eerst berichten over antiwesterse boodschappen in moskeeën. Zo leidde het artikel 'Integreren is verboden' in Vrij Nederland van Ali Lazrak en Harm Ede Botje uit 1996 over orthodoxe imams tot beroering en ook verschenen er meer berichten over salafistische predikers, die zich vanaf het eind van de jaren 70 in Nederland hadden gevestigd.⁴ De stichting Waqf, de eerste salafistische organisatie, werd in 1989 in Helmond opgericht.

De SMN-adviseur Habib Kaddouri over de jaren negentig: "Ik kan me herinneren dat er een keer een salafi in onze moskee kwam. Het was een jonge bekeerling, een rossige jongen, waar de mensen in de gemeenschap van onder de indruk waren. Ook herinner ik me dat we in die jaren kregen te horen dat we ons konden inschrijven voor een opleiding in de Al Fourqaan moskee in Eindhoven. De beste studenten werd een studiebezoek aan Saoedi-Arabië voorgespiegeld. In die tijd zag je al de eerste invloeden van het orthodoxe salafisme. Dat was voor mij de eerste kennismaking met deze stroming."

De aanslagen van 11 september 2001 en het daaropvolgende incident van 'feestvierende Marokkaanse jongeren in Ede', de dood van twee Marokkaanse Nederlandse jihadisten in Kashmir in 2002 en vooral de moord op Theo van Gogh in 2004 door Mohammed Bouyeri zorgden niet alleen voor een overheidsbeleid gericht tegen radicalisering, maar ook voor het ontstaan van de eerste initiatieven van Marokkaanse Nederlanders tegen radicalisering. Zo werden in talloze steden en gemeenten discussiebijeenkomsten georganiseerd. Ook werden er op diverse

³<http://www.digibron.nl/search/detail/012df67a1d69c45e0908c2d3/wvc-steunt-bijzondere-leerstoel-islam-adam>

⁴<https://www.vn.nl/integreren-is-verboden-de-imams-creeren-hun-eigen-marokkaanse-staphorst/>

plaatsen door Marokkaans-Nederlandse organisaties projecten ontwikkeld.

Veel andere projecten gingen pas na 2006 of 2007 van start, omdat toen het landelijke en lokale beleid pas vorm kreeg.

Landelijk ontwikkelde het SMN, al dan niet samen met de partners in het Landelijk Overleg Minderheden (LOM), vanaf 2005 enkele projecten in het kader van het Breed Initiatief Maatschappelijke Binding. Het ging onder andere om voorlichtingsbijeenkomsten, het peereducatie-project Islam, Identiteit en Democratisch Burgerschap, het project Training Imams en Moskeebesturen en de website IslamWijzer die samen met marokko.nl en maroc.nl werd ontwikkeld.⁵ "Het doel van IslamWijzer was om jongeren (inter)actief te informeren over maatschappelijke en spirituele kwesties vanuit een islamitisch perspectief."

In de nota Vijf jaar lokale projecten Polarisatie en Radicalisering, resultaatinventarisatie over de periode 2007-2011 worden enkele initiatieven genoemd waarbij de initiatiefnemers Marokkaans Nederlanders waren of waarbij Marokkaans-Nederlandse organisaties intensief betrokken waren.⁶ Voorbeelden zijn het vaderproject van Kantara De Brug, het project Diamant van SIPI, het Ramadanfestival en het project Voorkomen is Beter dan Genezen van ACB Kenniscentrum met de Raad van Marokkaanse Moskeeën Noord-Holland (RVM) en de UMMON.

Effectieve methoden?

Rond 2010 en 2011 liepen de meeste projecten weer af. Het landelijke Actieplan Polarisatie en Radicalisering was afgelopen. Een aantal maatregelen werden regulier beleid, maar veel projecten kwamen aan hun einde doordat aan radicalisering minder prioriteit werd gegeven. Of de projecten tegen radicalisering in de periode na de moord op Van Gogh effectief zijn geweest is niet bekend. De meeste projecten waren niet of nauwelijks beschreven en de doelstellingen werden meestal algemeen geformuleerd waardoor ze moeilijk toetsbaar waren. Slechts enkele projecten, waaronder het hierboven genoemde project Voorkomen is Beter dan Genezen, werden uitgebreid geëvalueerd.

Habib el Kaddouri: "Het werd op een gegeven ogenblik heel veel. Iedereen deed maar wat, er was niet echt een idee wat er effectief was en wat niet. Maar het gevoel van urgentie was er wel."

Movisie, kennisinstituut voor sociale vraagstukken, probeerde in 2011 met behulp van de wetenschap enige ordening in de uitgevoerde projecten te brengen. Samen met de Universiteit van Tilburg toetste Movisie de aannames van de antiradicaliseringsprojecten aan internationaal wetenschappelijk onderzoek en concludeerde dat alle projecten onderverdeeld konden worden in vier typen:

1. Systeembenadering. Verbetering van de persoonlijke leefomstandigheden van radicaliserende jongeren via een samenhangend hulpverleningsaanbod.
2. Peermethoden. Risicjongeren worden aangesproken door peers in plaats van beroepskrachten.
3. Overbruggend contact. Het creëren van meer tolerantie door jongeren met verschillende achtergronden met elkaar in contact te brengen.
4. Weerbaarheidsversterking. Het weerbaar maken van jongeren tegen radicale gedachten of personen door het versterken van het gevoel van eigenwaarde.⁷

De Marokkaans-Nederlandse initiatieven waren in de periode 2005-2011 vertegenwoordigd in alle vier de typen projecten.

2.3. Marokkaanse initiatieven tegen radicalisering na 2011

Aan het antiradicaliseringsbeleid werd na 2011 minder prioriteit en geld gegeven. De meeste gesubsidieerde projecten werden beëindigd. Dat gold ook voor veel initiatieven van Marokkaanse Nederlanders. Op vrijwillige basis werd nog wel wat gedaan. Dat lag meestal in de sfeer van informele individuele begeleiding, advisering en hulpverlening.

In februari 2013 kreeg het tegengaan van radicalisering meer prioriteit nadat het hoofd van de AIVD, Rob Bertholee waarschuwde voor een groeiende groep jihadisten die naar vooral Syrië was vertrokken om daar deel te nemen aan de in 2011 gestarte burgeroorlog. Hij sprak over tientallen jongeren die vertrokken waren en zich onder andere hadden aangesloten bij Jabhat al-Nusra. Het zwaartepunt van de radicalisering lag volgens Bertholee in Den Haag, Zoetermeer en Delft.

⁵<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1666737/2007/10/05/Islamwijzer-wil-verdieping-brengen.dhtml>

⁶https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/resultaatinventarisatie-gesubsidieerde-projecten-en-aanpakken-tegen-polarisatie-en-radicalisering.aspx?nav=ra&l=veiligheid_en_preventie&l=preventieprogramma

⁷<http://www.kis.nl/artikel/radicalisering-welke-interventies-werkten-0>

Het aantal Syriëgangers werd in oktober 2015 inmiddels op ruim 220 geschat. Ongeveer 40 jihadisten waren naar Nederland terug gekeerd en 42 zijn waarschijnlijk omgekomen. Het aantal terugkeerders is sinds het eerste kwartaal van 2015 gestokt.⁸ Terrorismedeskundige Edwin Bakker, directeur van het Centre for Terrorism and Counterterrorism (CTC) schatte begin 2015 dat 80% van de jihadgangers uit Nederland van Marokkaanse herkomst is.⁹

De waarschuwing van Bertholee, versterkt door opkomst van IS in de zomer van 2014, leidde ertoe dat het anti-radicaliseringsbeleid weer nieuw leven werd ingeblazen. Het kabinet Rutte-Asscher presenteerde in augustus 2014 het actieprogramma 'Integrale Aanpak Jihadisme'. Bij het opstellen van het actieprogramma werd gebruik gemaakt van de ervaringen die waren opgedaan met het Actieplan Polarisation en Radicalisering 2007-2011.

Verschillende Marokkaans-Nederlandse organisaties begonnen in 2013 ook met initiatieven tegen radicalisering. Sommigen deden dit voor het eerst, anderen pakten de draad weer op.

Zo waren er moskeeën en religieuze organisaties die radicalisering aankaarten via preken en lezingen. Een greep uit de Marokkaanse moskeewereld: moskee El Kabir in Amsterdam, moskee El-Mohsinine in Sittard, Islamitisch Centrum Imam Malik in Leiden. Ook vanuit andere religieuze verbanden, zoals op een driedaagse conferentie van de Stichting Anasieha, werd aandacht besteed aan radicalisering.

Ook lokale migrantenorganisaties speelden een actieve rol in het agenderen van het thema radicalisering in hun gemeenten. Dit kreeg vooral de vorm van discussie en voorlichting. Voorbeelden hiervan zijn vereniging Symphony uit Rotterdam, Jongeren centrum Argan in Amsterdam, Stichting Marokkaans Jongeren Geluid in Den Haag en Stichting Union Breed in Utrecht.

Ook de aanslagen in Europa, in het bijzonder de aanslagen in Parijs in januari en november 2015, leidden bij verschillende Marokkaanse Nederlanders tot initiatieven tegen radicalisering.

Zo nam jongeren centrum Argan het initiatief voor een demonstratieve tocht van de Dam naar het Franse consulaat en lanceerden een aantal Marokkaanse Nederlanders na de aanslagen op Charlie Hebdo in januari 2015 de Facebookpagina #nietmijnislam. Met dit initiatief werd een stem gegeven aan de stille meerderheid van moslims die niet wordt uitgenodigd in praatprogramma's, maar die zich wel uitspreekt tegen de ideeën en daden van de extremisten die in naam van de islam geweld en dwang gebruiken. De initiatiefnemers schreven onder andere:

"We hebben genoeg van diegenen die onze religie van vrede hebben gekaapt. Zij die onze religie van harmonie verminken met hun extreme ideeën en interpretaties. Zij die ons, moslims en niet-moslims, bedreigen en kwetsen omdat wij niet willen leven als zij. Deze personen en groepen claimen dat hun gewelddadige daden gerechtvaardigd worden door de islam. Die gevaarlijke en onjuiste interpretatie van de islam uit zich in intolerantie, onverdraagzaamheid, dwang en geweld. Het meest recente voorbeeld daarvan was de lafhartige moordaanslag in Parijs. Wij spreken ons uit tegen de ideeën en daden van de extremisten die in naam van onze islam deze daden verrichten. Wij doen dat omdat het onze verantwoordelijkheid is om onze religie te beschermen tegen hen die de islam misbruiken en geweld aandoen. Wij weigeren om geassocieerd te worden met moordenaars die claimen dat hun gruweldaden in onze naam en die van de islam gepleegd moeten worden. Tegen hen roepen wij: "Dit is niet mijn islam."

Het initiatief sloeg enorm aan. Binnen enkele dagen was de pagina vele duizenden malen geliket. Inmiddels staat de teller op ruim 28.000."

Ook het SMN was vanaf 2013 weer plannen gaan ontwikkelen. In de zomer van 2014 ontstond het idee voor een hulplijn voor ouders. Aanleiding hiervoor waren bijeenkomsten in mei 2014 waarin bezorgde ouders zich lieten horen. Ook vond het SMN inspiratie in Frankrijk en werd gebruik gemaakt van ervaringen met de methodiek van vertrouwenspersonen die door het SMN waren opgedaan met projecten tegen huiselijk- en eergelateerd geweld.

Op 5 januari 2015 werd de Hulplijn Radicalisering gelanceerd (www.hulplijnradicalisering.nl). Na een jaar kan vastgesteld worden dat de Hulplijn duidelijk in een behoefte voorziet. Niet alleen ouders en familieleden, maar ook moskeeën, zelforganisaties, gemeenten en maatschappelijke instellingen vragen om advies en ondersteuning. Sinds de start van de Hulplijn hebben ruim 500 personen en organisaties zich bij het SMN gemeld voor informatie, hulp en advies. Een belangrijk deel hiervan betreft hulpvragen afkomstig van ouders, familieleden en personen uit de directe omgeving van radicaliserende/geradicaliseerde jongeren. Er zijn meer dan 100 casussen opgepakt door de vertrouwenspersonen die de familieleden ondersteunen en adviseren. Deze vertrouwenspersonen zijn op vrijwillige basis actief voor de Hulplijn in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag, Delft, Gouda, Zoetermeer, Amersfoort, Zeist, Nijmegen, Ede, Almere, Maassluis, Arnhem en Dordrecht.

⁸<https://www.nctv.nl/onderwerpen/tb/dtn/actueeldreigingsniveau/index.aspx#9>

⁹<http://www.parool.nl/parool/nl/224/BINNENLAND/article/detail/3831345/2015/01/17/Weinig-Turkse-Nederlanders-onder-jihadgangers.dhtml>

Vanwege de toename van de hulpvragen en het succes zijn naast Marokkaans-Nederlandse, ook Turks-Nederlandse, autochtone Nederlanders en Somalische-Nederlandse vertrouwenspersonen ingezet. Inmiddels zijn 40 vertrouwenspersonen opgeleid.

Toegenomen gevoel van urgentie

Verskillende mensen die in het kader van deze Quickscan zijn gesproken signaleren onder Marokkaanse Nederlanders een sterk toegenomen gevoel van urgentie.

Habib el Kaddouri (SMN) ziet dat er een toegenomen bereidheid is om radicalisering binnen de gemeenschap aan de kaak te stellen.

El Kaddouri: "Zeker na de laatste aanslagen in november 2015 in Parijs werd er vrij massaal gereageerd – veel meer dan na de aanslagen op Charlie Hebdo. Ook op lokaal niveau. De afkeer van extremisme en radicalisering wordt vrij breed gedeeld. Oproepen en verklaringen zijn uiteraard niet genoeg, maar er vinden nu steeds meer activiteiten plaats. Er is veel bereidheid om wat te doen. Er zijn ook veel moskeeën goed bezig. Ik word gebeld door organisaties en moskeeën uit het hele land die erover willen praten, bijeenkomsten willen organiseren of projecten willen opzetten."

Roemer van Oordt begeleidt en adviseert sinds 2005 lokale overheden en migranten- en moskeeorganisaties bij de ontwikkeling van beleid en activiteiten tegen radicalisering. Volgens Van Oordt was na de moord op Van Gogh radicalisering nog veel meer een taboe in de Marokkaanse gemeenschap. De oorzaken van mogelijke radicalisering werden toen vooral buiten de gemeenschap, bijvoorbeeld bij discriminatie en werkloosheid, gelegd. Nu wordt er ook naar andere oorzaken, bijvoorbeeld de religieuze component, gekeken.

Radicalisering is dichterbij gekomen. Veel Marokkaanse Nederlanders kennen via via wel iemand die naar Syrië vertrokken is.

Een buurtvader die actief is tegen radicalisering: "Het zijn onze eigen kinderen of het zijn kinderen die we kennen, die vaak hier geboren zijn, die onze moskeeën hebben bezocht, die lessen van onze imams hebben gehad, die op Nederlandse scholen hebben gezeten."

Tijdens de expertmeeting stelt een jonge vrouw: "Het komt nu veel dichterbij, de angst is zo groot dat mensen er steeds meer over praten. Radicalisering is niet langer een taboeonderwerp. De meeste ouders weten niet wat hen overkomt. Vroeger werd radicalisering nog wel eens verdedigd, dan werd het een goede zaak genoemd dat iemand zich vromer ging gedragen, maar nu wordt daar kritischer naar gekeken."

Twee voorbeelden van direct betrokkenen

In het kader van deze Quickscan zijn ook twee mensen gesproken, Mahmoud en Mohammed, die radicalisering van zeer dichtbij meemaakten en op grond daarvan zich nu actief inzetten tegen radicalisering. Hieronder in het kort hun verhaal. In de bijlage een samenvatting van de interviews.

Mahmoud

Mahmoud radicaliseerde na de aanslagen van 2001 en een ruzie over de islam met zijn beste vriend Daan. Hij sloot zich 2,5 jaar lang op in zijn kamer. Mahmoud overwoog uit te reizen, later ging hij twijfelen en deradicaliseerde na ingrijpen van zijn moeder en de buurtregisseur en vooral nadat hij besepte dat twee ongelovige artsen in het ziekenhuis voor zijn leven vochten toen hij getroffen was door Hodgkin. In het ziekenhuis kreeg Mahmoud ook bezoek van zijn oude vriend Daan. Ze werden weer vrienden – ook al is Mahmoud moslim en Daan PVV-stemmer.

Na de aanslagen op Charlie Hebdo begin 2015 voelde Mahmoud zich aangesproken door de Amsterdamse burgemeester Van der Laan die zei dat we als mensen afstand moesten nemen. Mahmoud: "Hij benoemde mij niet als subgroep, maar als Amsterdammer. Dat sprak me aan. Sindsdien voel ik de urgentie om mij uit te spreken tegen radicalisering. Dat werd versterkt na de aanslagen op 13 november in Parijs."

Mahmoud schreef sindsdien open brieven in de Volkskrant en op Republiek Allochtonië en sprak zich op verschillende podia uit tegen radicalisering. Ook doet hij sinds kort het nagesprek met scholieren na afloop van het toneelstuk Jihad.

Mohammed

Mohammed is de vader van de jongen die in Syrië sneuvelde als Abu Hamza (geboren in 1987). Het was in de woorden van zijn vader "een open, joviale jongen, typisch Amsterdams". Abu Hamza werkte na zijn middelbare school als elektrotechnicus. De eerste keer dat hij werkloos was geworden, werd hij ziek en belandde in een psychose. Abu Hamza genas, ging weer aan het werk, maar raakte door de crisis in de bouw opnieuw werkloos. Hij ging zich meer in zijn geloof verdiepen, trouwde, maar kon geen baan meer vinden.

In 2013 toen Mohammed op vakantie in Marokko was, werd hij door Abu Hamza gebeld dat deze naar Saoedi-Arabië was gegaan om te studeren. Later bleek dat hij in Syrië zat, waar hij waarschijnlijk werkzaam was als hulpverlener. In februari 2014 kwam het bericht dat Abu Hamza bij een bominslag was gedood, waarschijnlijk bij een aanval door het Syrisch leger.

Na een tijdje koos Mohammed ervoor om het verhaal van zijn zoon te gaan vertellen en zich in te zetten tegen radicalisering. Hij houdt zijn verhaal op diverse bijeenkomsten over radicalisering. "Vooral om andere families duidelijk te maken dat wat ons is overkomen, ook hun zou kunnen overkomen", zegt hij. "Ik wil andere ouders aanzetten te investeren in de relatie met hun dierbaren. Je kunt in je eentje de wereld niet verbeteren, maar een betere wereld begint bij jezelf."

3 IMPRESSIE VAN INITIATIEVEN VAN MAROKKAANSE NEDERLANDERS

In dit hoofdstuk een impressie van de initiatieven die door Marokkaanse Nederlanders worden genomen. Dit hoofdstuk is geschreven op grond van een enquête, enkele aanvullende gesprekken en de bespreking van de voorlopige resultaten tijdens een expertmeeting in januari waaraan 17 mensen, allemaal op één of andere manier betrokken bij activiteiten tegen radicalisering, deelnamen.

Deelnemers enquête

In totaal hebben 45 respondenten, 43 Marokkaanse-Nederlandse initiatieven en twee individuen deelgenomen aan de enquête. Hiervan hebben 33 initiatieven en de twee individuen de gehele enquête ingevuld.

Acht respondenten die de enquête volledig hebben ingevuld, wilden niet met naam en toenaam vermeld worden. Het gaat om zes organisaties (twee jongerenorganisaties, twee vrouwenorganisaties, een welzijnsorganisatie en een organisatie uit de kunstsector) en de beide respondenten die op persoonlijke titel aan de enquête hebben deelgenomen.

Zes van deze acht respondenten vermelden bij hun activiteiten ook zelden of nooit dat het doel van hun activiteiten het tegengaan van radicalisering is. Een belangrijke reden die ze hiervoor geven is dat ze bang zijn dat ze de doelgroepen van hun projecten tegen radicalisering minder goed kunnen bereiken. "Wij willen niet op een lijstje met organisaties komen te staan die actief zijn tegen radicalisering. We jagen onze huidige of potentiële doelgroepen dan waarschijnlijk weg", vertelt een respondent.

De respondenten komen uit verschillende delen van het land, al is er wel sprake van een oververtegenwoordiging uit Amsterdam.

Vermoedelijk is er sprake van een ondervertegenwoordiging van initiatieven die vooral door lager opgeleiden worden geleid. Voor deze initiatieven is de drempel om aan een enquête deel te nemen, waarschijnlijk te hoog.

De meeste organisaties bestaan uit voornamelijk moslims, maar hebben geen uitgesproken islamitisch karakter. Dat geldt wel voor de volgende vier moskeeën of moskeeorganisaties: Marokkaans Islamitisch Centrum Roosendaal (MICR), Al Mosliminin Moskee en Commissie van Moskeebesturen uit Nijmegen, stichting Ibno Khaldoun/ Moskee Al Kabir uit Amsterdam en moskee Abibakr uit Nijmegen.

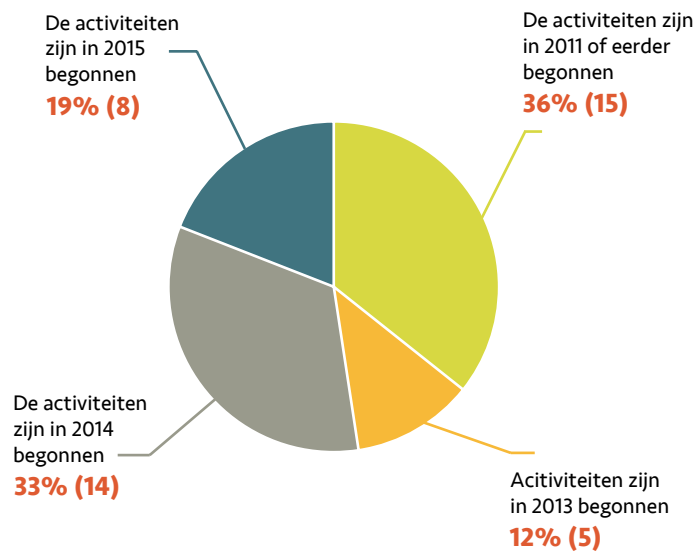
Habib el Kaddouri heeft de indruk dat er sprake is van een ondervertegenwoordiging van moskeeorganisaties. El Kaddouri: "Er zijn verspreid over het land inmiddels veel moskeeën die contact hebben gezocht met het SMN omdat ze actief tegen radicalisering zijn of zich oriënteren op mogelijke activiteiten. Bij de trainingen die we geven, zijn altijd wel deelnemers aanwezig die actief zijn binnen moskeeën. De drempel voor deze organisaties om deel te nemen aan enquêtes is hoog. Dat zag je bijvoorbeeld ook bij het onderzoek van Ineke van der Valk naar islamofobie, waar de deelname van Marokkaanse moskeeën ook relatief laag bleef."

Drie initiatieven zijn voornamelijk online actief: marokko.nl, maroc.nl en het facebookinitiatief #nietmijnislam.

De helft van de initiatieven (50%) voert de activiteiten die gericht zijn tegen radicalisering, samen met andere initiatieven uit. Een iets kleiner deel van de initiatieven (41%) voert de activiteiten alleen uit. Voor 9% van de initiatieven geldt dat zij vooral de activiteiten van anderen ondersteunen of faciliteren.

**Wanneer bent u begonnen met de uitvoering
van uw activiteiten tegen radicalisering of wanneer
gaat u beginnen?**

Beantwoord: 42 Overgeslagen: 3

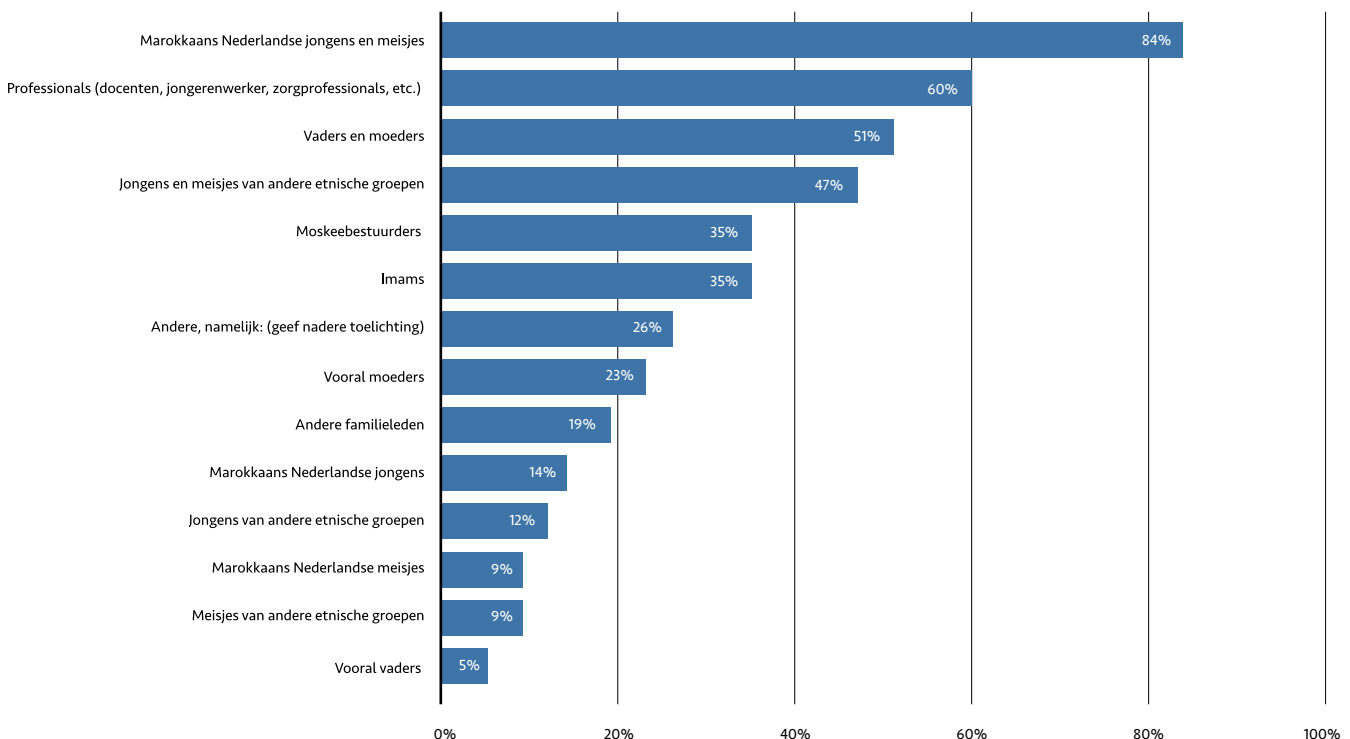


Ongeveer de helft van de initiatieven die aan de enquête heeft deelgenomen is de afgelopen twee jaar begonnen met het organiseren van activiteiten: in 2014 (33%) of 2015 (19%). Ongeveer 12% van de initiatieven is in 2013 begonnen en ruim een derde (36%) was in 2011 of daarvoor al bezig met activiteiten tegen radicalisering.

Doelgroepen

Bijna alle respondenten richten zich met hun initiatieven op meerdere doelgroepen tegelijk. Dit is, zoals ook in paragraaf 2.2 omschreven, vaak het geval bij migrantenorganisaties. Tot de paar initiatieven die zich op hooguit twee doelgroepen richten behoren de beide internetfora marokko.nl en maroc.nl.

Het grootste deel van de initiatieven (84%) richt zich op Marokkaanse meisjes en jongens. De doelgroep die daarna het grootste is (60%) wordt gevormd door de professionals, gevolgd door ouders (51%), jongeren van andere etnische groepen (47%), moskeebestuurders (35%) en imams (35%).



Bij verschillende respondenten bestaat de indruk dat er in vergelijking met de periode na de moord op Theo van Gogh meer aandacht is voor de ouders.

“We krijgen vaker vragen van ouders die zich zorgen maken over de toekomst hun kinderen”, vertelt Abdou Menebhi van het Amsterdamse Emcemo. “Ze maken zich zorgen over radicalisering, maar ook over de polarisatie en de moslimhaat in de samenleving. Dat horen we tijdens bijeenkomsten, maar ook tijdens het spreekuur dat we organiseren. Maar ik constateer ook dat ouders in toenemende mate beseffen dat ze hun kinderen meer tolerantie voor andersdenkenden moeten bijbrengen. De tolerantie die we ten opzichte van moslims verwachten, moeten we ook voor anderen opbrengen.”

Andere doelgroepen die incidenteel genoemd worden zijn: vertrouwenspersonen, de burgemeester, wethouder en raadsleden, de (Marokkaans-Nederlandse) kunstsector, leden van de joodse en de christelijke gemeenschap, wijkbewoners, sleutelfiguren en invloedrijke personen, communicatiebureaus en jeugdinstituten.

Eén organisatie wil geen specifieke doelgroep noemen. Hiervoor wordt de volgende reden gegeven: “.. aangezien we uitgaan van het principe dat we met zijn allen verantwoordelijk zijn voor het aanpakken van radicalisme en andere ongewenste processen in Nederland.”

Doelstellingen

Organisaties is gevraagd hoe zij de doelstelling van hun activiteiten zouden formuleren. Als antwoord hierop kwamen in bijna alle gevallen vrij algemeen geformuleerde doelstellingen. De meeste initiatieven geven aan met hun activiteiten vooral jongeren en hun ouders bewust te willen maken van de gevaren van radicalisering, zodat het eerder signaleerd wordt. Ook willen ze deze groepen weerbaarder maken tegen radicalisering.

Twee respondenten geven expliciet aan dat radicalisering nog steeds een onderwerp is dat bespreekbaar moet worden gemaakt. “We willen het taboe over radicalisering binnen de Marokkaanse gemeenschap doorbreken”, schrijft bijvoorbeeld een organisatie uit Rotterdam.

Daarnaast worden er nog verschillende andere soorten doelstellingen genoemd, zoals het “bevorderen van identiteitsvorming” (jongerenorganisatie uit Den Haag), het bieden van “de juiste informatie over de islam” (organisatie uit Ede) of op een “academische laagdrempelige manier Islamitische jongeren voorzien van de juiste kennis” (studentenorganisatie).

Anderen richten zich nadrukkelijker op buurtbewoners, vrijwilligers, sleutelfiguren of professionals uit de omgeving van mogelijk radicaliserende jongeren. Ook dan gaat het vaak om bewustwording van radicalisering en training om processen van radicalisering te herkennen.

Drie initiatieven richten zich vooral op het samenleven in de buurt, op het verbinden van verschillende bevolkingsgroepen en op het bevorderen van saamhorigheid. Drie andere initiatieven concentreren zich op het organiseren van debatten en dialoogbijeenkomsten.

Een organisatie uit Amsterdam ontwikkelt activiteiten tegen radicalisering nadrukkelijk als onderdeel van een breder programma. De voorzitter: “Wij richten ons primair op het tegengaan van iedere vorm van haatzaaien en extremisme en het bevorderen van diversiteit en gelijke rechten van alle groepen. Het tegengaan van islamitische radicalisering is daar een logisch, maar geen exclusief onderdeel van.”

Tot slot is er een organisatie die kunst en cultuur wil inzetten om een tegennarratief te ontwikkelen en “mensen een platform te bieden om een eigen, unieke stem te ontwikkelen.”

Expliciet vermelden dat doel van activiteit tegengaan van radicalisering is?

Lang niet alle respondenten geven het expliciet aan wanneer hun activiteiten gericht zijn tegen radicalisering. Een derde van de initiatieven doet dat zelfs nooit. Ruim 44% vermeldt meestal wel het doel van de activiteiten en 23% doet dit altijd.

De initiatieven die het nooit vermelden, geven als belangrijkste reden dat ze bang zijn dat ze daarmee de doelgroepen niet zullen bereiken.

“Expliciet vermelden heeft natuurlijk geen zin, je trekt dan niet de mensen aan die geradicaliseerd zijn.” (studentenorganisatie)

“Omdat we door sociale cohesie radicalisering tegengaan, maar ook andere problemen zoals islamofobie. We willen ons niet beperken tot radicalisering.”

Een moskeeorganisatie uit Nijmegen geeft een uitgebreid antwoord:

“Radicalisering gaat met stappen en kan een langdurig proces zijn. De ronselaars verrichten hun activiteiten niet met de mededeling dat zij jou gaan radicaliseren, zij laten jou beelden zien, isoleren je, geven het gevoel van broederschap en praten net zo lang op je in met ideologieën totdat je deze denkbeelden overneemt. Om dit tegen te gaan dien je activiteiten te ontplooiën om kwetsbaren uit hun isolement te halen, in contact te brengen met andersdenkenden, samen leuke dingen te laten doen en hen het gevoel te geven dat zij erbij horen. Dat doe je met verschillende activiteiten in een doorlopend proces. Als je elke activiteit duidt met “deradicaliseringsactiviteit”, dan focus je je teveel op hokjes en geef je de doelgroep het gevoel dat zij patiënten zijn die door een actie kunnen worden genezen.

Bovendien is het probleem veel complexer, radicalisering gaat gepaard met uitsluiting. Doelgroep van deradicalisering is niet alleen de groep radicaaldenkenden, maar ook diegenen die veelal onbewust tot de voedingsbodem van het radicaliseringsproces behoren. Je kunt een geradicaliseerde moslimjongere niet deradicaliseren als je hem/haar niet doorlopend in verbinding brengt met andere groepen in de samenleving, waaronder professionals zoals leraren, werkgevers, straatcoaches, gemeenteambtenaren etc. Als je expliciet per activiteit de term radicalisering noemt, zet je impliciet een belangrijke doelgroep buitenspel en wijs je te nadrukkelijk een doelgroep als subject aan!”

Habib el Kaddouri (SMN) herkent dit beeld. Hij geeft ook een andere reden: organisaties zijn bang voor een stigma. “Wanneer ze hard roepen dat ze met radicalisering bezig zijn, kan de suggestie gewekt worden dat er dan ook wel wat aan de hand zal zijn met die organisatie of hun achterban. Dat zie je ook bij heel andere type organisaties zoals onderwijsinstellingen.”

Diverse initiatieven vermelden soms expliciet dat het om het tegengaan van radicalisering gaat. Dat kan dan bijvoorbeeld van de doelgroep afhangen. Zo schrijft een vrouwenorganisatie:

“Wij willen het vertrouwen van de meisjes niet verliezen. Met voorlichting voor moeders vermelden we het wel.” (vrouwenorganisatie)

Of er wordt een methodische overweging gegeven:

“Bij de allereerste bijeenkomst wordt niet vermeld dat het om het tegengaan van radicalisering gaat. Bij vervolg bijeenkomsten wel.” (buurtorganisatie)

Initiatieven die het altijd wel vermelden, stellen dat ze voor een zo transparant mogelijke werkwijze willen kiezen.

“Als je mensen geen eerlijk beeld geeft van het doel van de activiteiten, komt er altijd een moment dat ze zich bedrogen voelen en is de kans groot dat je het vertrouwen verliest.” (seculiere organisatie)

“We richten ons niet alleen op jongeren, maar ook op ouders, buurtbewoners, hulpverleners, moskeebestuurders. Wanneer zij zorgen hebben, moeten ze weten waar ze terecht kunnen. Dat kan niet wanneer je er geen bekendheid aan geeft.” (seculiere organisatie)

Activiteiten

Om radicalisering tegen te gaan worden door Marokkaans-Nederlandse organisaties tal van activiteiten georganiseerd. Alle respondenten geven aan meerdere soorten activiteiten te initiëren.

Ruim driekwart van de initiatieven (77%) houdt voorlichtingsbijeenkomsten waar achtergrondinformatie over radicalisering in brede zin wordt gegeven en tweederde (67%) organiseert discussiebijeenkomsten of debatten.

“Het klinkt misschien wat soft, maar het is belangrijk dat we elkaar in een gepolariseerde samenleving blijven ontmoeten”, aldus een voorzitter van een vrouwenorganisatie. “Of het nou een discussie, debat of dialoog is, door met elkaar in gesprek te blijven gaan, ontdek je dat we onderling misschien veel verschillen, maar ook veel gedeelde belangen of angsten hebben. Dat besef en begrip voor elkaars standpunten, helpt om polarisatie en radicalisering tegen te gaan.”

Het merendeel van de initiatieven (65%) ziet het ontwikkelen en onderhouden van een netwerk als een belangrijke activiteit om radicalisering te voorkomen. Een geïnterviewde die verbonden is aan een moskee zegt hierover: “Radicalisering kunnen we alleen met z’n allen voorkomen. Wanneer wij ons zorgen maken over een jongere, moeten wij de instellingen kunnen vinden die deze jongere kunnen helpen. Omgekeerd moeten deze instellingen ons ook weten te vinden.”

De voorzitter van een seculiere organisatie: “Wij willen een breed front tegen alle vormen van extremisme en uitsluiting organiseren. Het is belangrijk dat we daarbij samenwerken met bijvoorbeeld joodse en homo-organisaties. Daarmee laten we zien dat iedereen erbij hoort en iedereen over dezelfde elementaire rechten beschikt en mag rekenen op bescherming. Bovendien willen we bevorderen dat verschillende groepen met elkaar in contact komen.”

Meer dan de helft van de initiatieven (56%) biedt individuele begeleiding of advies. Dat gaat soms om jongeren die dreigen te radicaliseren, maar ook om hun directe omgeving, bijvoorbeeld om ouders of professionals die zich zorgen maken. Een actieve Marokkaanse Nederlander uit Amsterdam: “Bezorgde ouders of jongeren willen bij mij checken of er sprake is van radicalisering en wat ze dan moeten doen of zeggen. Ik spreek ook met jongeren die zelf dreigen te radicaliseren. Dan gebruik ik mijn religieuze kennis om ze duidelijk te maken dat ze de verkeerde geleerden volgen, dat ze niet moeten overdrijven in hun geloof en zich als goede moslim aan de Nederlandse wet moeten houden.”

Een imam: “Het gaat soms om jongeren die hun wijsheid op internet bij elkaar gesprokkeld hebben. Vaak gaat het om jongeren die zich aangetrokken voelen tot de wat extremere interpretaties. Ze kennen wel de teksten, maar weten niet hoe ze die moeten duiden.

Ik wijs deze jongeren op andere interpretaties die door de meeste toonaangevende geleerden gedeeld worden. Ik hoop dat ik ze ermee aan het denken zet en vaak zie ik dat ook wel gebeuren. “

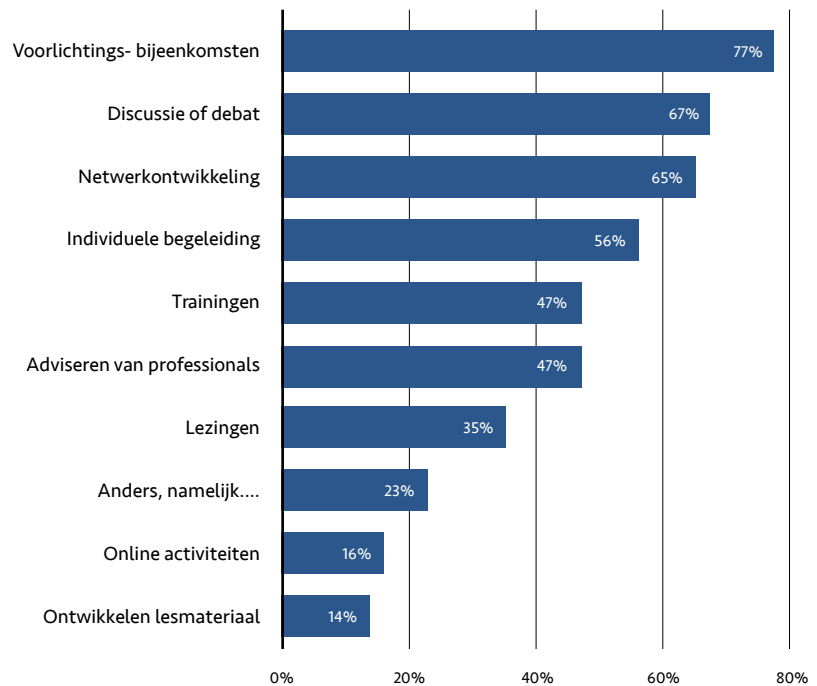
Andere activiteiten die vaak genoemd worden zijn trainingen (47%), adviseren van professionals (47%), lezingen (35%), online activiteiten (16%) en het maken en verspreiden van cursus-, les- of communicatiemateriaal (14%).

De volgende activiteiten worden niet vaker dan één keer gemeld: het trainen van moderators, het publiceren van een manifest, het verbinden van moslims en niet-moslims in Nederland (voornamelijk online, maar bij gelegenheid ook in het echt), feesten, wekelijkse lessen in “De islam en de samenleving”, dans-groepslessen, artistieke producties met als onderdeel dialoog, professionalisering, samenwerkingsverbanden, open dagen, wijkactiviteiten, lidmaatschap van het Netwerk radicalisering en polarisatie (van de gemeente Amsterdam).

Wat voor activiteiten ontwikkelt u om radicalisering tegen te gaan?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 43 Overgeslagen: 2



Online activiteiten

Verschillende initiatieven zijn ook online bezig of hebben plannen daartoe. Drie initiatieven zijn bijna uitsluitend online bezig: maroc.nl, Marokko.nl en #nietmijnislam.

De eerste twee organisaties zijn vlak na de moord op Theo van Gogh gestart een beleid tegen radicalisering op te zetten. Directe aanleiding hiervoor was dat bleek dat leden van de Hofstadgroep gebruik hadden gemaakt van beide fora. Ook werden er via deze fora haatzaaiende teksten verspreid.

Zowel maroc.nl als marokko.nl zijn direct daarna begonnen veel strenger toe te zien op het gedrag van hun bezoekers. Dat is een flinke klus omdat beide fora veel bezoekers trekken.

Marokko.nl trok bijvoorbeeld in hoogtijdagen ongeveer 50.000 bezoekers per dag. Op maroc.nl lag dit wat lager.

Zowel marokko.nl als maroc.nl zijn na de moord op Van Gogh begonnen moderators te trainen die de hele dag door de discussies op de sites in de gaten houden en ingrijpen wanneer het uit de hand dreigt te lopen.

Daarnaast wordt er op andere wijze geprobeerd te voorkomen dat er extremistische teksten geplaatst worden. Gijs van Beek van marokko.nl: "We weigeren ip adressen uit bepaalde landen. Het is daardoor bijvoorbeeld onmogelijk om vanuit Syrië toegang tot onze fora te krijgen. Daarnaast werken we met technieken waarmee we bepaalde woorden die kunnen duiden op radicalisering, worden gefilterd. Degene die extremistisch gedrag vertoont, wordt nauwlettend in de gaten gehouden. Ook werken we met een soort ballotage-systeem. Iemand moet eerst 25 postings plaatsen die aan onze reglementen voldoen, voordat hij of zij gemakkelijk toegang krijgt tot onze fora."

De afgelopen jaren verloren de fora terrein aan sociale media, in het bijzonder Facebook, maar Van Beek signaleert de laatste tijd juist weer een toename van het aantal bezoekers op marokko.nl. "Facebook groeit vooral onder ouderen. Veel jongeren haken af. Misschien komen ze weer vaker bij ons omdat onze fora meer privacy bieden dan facebook en de toegankelijkheid op mobiele apparaten beter is."

De discussies gaan grotendeels volgens Van Beek over dezelfde onderwerpen als een aantal jaren geleden: "Onderwerpen die met taboes te maken hebben, worden altijd goed gelezen. Dat geldt ook voor topics die met 'halal' en 'haram' te maken hebben."

Verschillende initiatieven worstelen met de vraag hoe ze online een counternarrative kunnen bieden. Sommige initiatieven zouden bijvoorbeeld best online een theologisch weerwoord willen geven aan extremistische stromingen, maar weten niet hoe ze daar vorm aan kunnen geven of ontberen de theologische kennis. Gijs van Beek: "Expliciet benoemen dat het om een counternarrative gaat, werkt ook niet. Ik denk dat we het meer zouden moeten zoeken in een social narrative. Daarmee bedoel ik dat we ons niet moeten verliezen in theologische discussies, maar in de waarden die ons binden. Het zou bijvoorbeeld meer moeten gaan over menselijkheid."

Frequentie en locatie

15% van de initiatieven is dagelijks bezig met activiteiten tegen radicalisering, één op de vijf initiatieven (20%) doet dit wekelijks en 23% van de initiatieven organiseert één keer per maand een activiteit. Voor de overige initiatieven geldt dat ze zo nu en dan een activiteit organiseren.

De meeste activiteiten (56%) vinden plaats in de eigen ruimte van een organisatie of in een buurthuis (44%) of in een moskee (33%).

Andere plekken die vaak genoemd worden zijn een congres- of studiezaal (28%), op school (28%), op het gemeentehuis (23%), op het internet (21%), op straat (18%) en bij mensen thuis (8%).

Locaties die eenmaal genoemd worden zijn: zelforganisaties, theaters, concertzalen, musea, het ministerie, de stichtingsruimte naast de moskee, een zorgcentrum, vrouwengroepen en "iedere locatie waar ik gevraagd ben".

Relatie met de lokale overheid

Steun van de overheid

Het merendeel van de initiatieven (61%) krijgt bij de uitvoering van de activiteiten geen steun van de (lokale) overheid. Voor 18% van de initiatieven geldt dat ze die steun in het verleden wel kregen, 43% van de initiatieven heeft nog nooit steun ontvangen.

10% van alle initiatieven krijgt financiële steun voor hun projecten, 28% krijgt financiële steun voor bepaalde onderdelen van hun activiteiten en 15% van de initiatieven ontvangt steun van de lokale overheid in de vorm van het ter beschikking stellen van faciliteiten, zoals een ruimte.

Ook geeft een aantal initiatieven aan morele steun te ontvangen van de lokale overheid in de vorm van overleg of door interesse van politici en bestuurders. Dit wordt vaak gewaardeerd. Zo krijgt een moskeeorganisatie uit Nijmegen, geregeld bezoek van de burgemeester: "Dat is een enorme luxe omdat hiermee een sterk signaal van verbinding wordt gegeven."

Ook tijdens de expertmeeting geven verschillende deelnemers aan dat belangstelling van lokale politici en bestuurders als ondersteunend wordt ervaren.

Consultatie

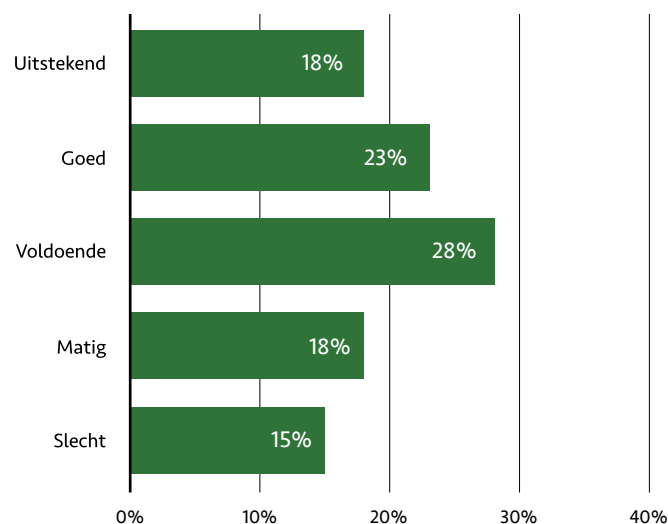
Bijna tweederde van de respondenten wordt door de lokale overheid geconsulteerd als het om de aanpak van radicalisering gaat. Bij 38% van de initiatieven gebeurt dat geregeld, bij 28% alleen wanneer er sprake is van een incident.

Ruim een derde van de respondenten (38%) wordt nooit door de lokale overheid geraadpleegd. Voor vier van hen geldt dat ze in het verleden nog wel door het lokale bestuur om advies werden gevraagd.

Positief

Hoe verloopt de samenwerking met de lokale overheid wanneer het gaat om het tegengaan van radicalisering?

Beantwoord: 40 Overgeslagen: 5



Ruim tweederde van de respondenten kwalificeert de samenwerking met de lokale overheid als positief: 28% geeft de samenwerking een 'voldoende', 23% vindt de samenwerking 'goed' en 18% beoordeelt de samenwerking als 'uitstekend'.

"Het kan natuurlijk altijd beter, maar wanneer we iets organiseren, komt er bijna altijd iemand van de gemeente kijken. Soms een politicus en anders een ambtenaar. Dat is fijn. We weten daarom dat ons werk gezien wordt", vertelt de voorzitter van een vrouwenvereniging.

Bijna eenderde van de respondenten beoordeelt de samenwerking negatief, variërend van matig (18%) tot slecht (15%).

Voor bijna alle organisaties die de samenwerking als 'slecht' beoordelen, geldt dat ze geen steun van de overheid krijgen en ook nooit geconsulteerd worden. Het omgekeerde geldt overigens niet: er zijn verschillende initiatieven die geen steun krijgen en nooit geconsulteerd worden, maar toch tevreden zijn over de samenwerking met de lokale overheid.

Verbetering

Hoewel een meerderheid positief is over de relatie met de lokale overheid, zien bijna alle organisaties wel punten waarop de samenwerking verbeterd kan worden. De meeste onvrede bestaat over de geregeld gebrekkige communicatie door de lokale overheid. Dit wordt door verschillende respondenten in diverse varianten genoemd. De overheid moet meer informatie geven over het lokale beleid, meer informatie delen bij

(vermeende) radicalisering en beter luisteren, is de wens. Habib el Kaddouri herkent dit: "Ik zie op verschillende plekken in het land dat er organisaties zijn die zich onvoldoende geïnformeerd voelen. Toch heb ik de indruk dat de lokale overheid, misschien door de nood gedwongen, weer wat meer het contact zoekt met migrantenorganisaties."

Eén van de deelnemers aan de expertmeeting bevestigt dit. Zij geeft aan dat er vanuit de overheid aangestuurd wordt op meer samenwerking en het betrekken van de initiatieven bij het maken van het radicaliseringsbeleid. "Er moet ook gevraagd worden in hoeverre de organisaties zelf gebruik maken van de inspraakmogelijkheden die de overheid biedt. Ik merk dat veel migrantenorganisaties dit initiatief niet nemen, terwijl dit wel belangrijk is, óók over andere algemene onderwerpen."

Een andere deelnemer aan de expertmeeting reageert hier op: "Migrantenorganisaties zijn afhankelijk van actieve vrijwilligers. Deze vrijwilligers worden al overspoeld met vragen. Er is geen mankracht is om op alle vragen en inspraakmogelijkheden in te gaan."

Habib el Kaddouri: "Ik zie dat veel lokale overheden enerzijds het belang benadrukken van maatschappelijke participatie, maar tegelijkertijd moeilijk om kunnen gaan met initiatieven van onderaf. Aan de ene kant wordt gezegd dat de moslimgemeenschap weinig doet, terwijl tegelijkertijd het beleid erg is gericht op de professionals en minder op de gemeenschappen. Er wordt wel gesproken over civil society, maar er is tegelijkertijd ook een huiver om daar een beroep op te doen. Een veelgehoord argument is bijvoorbeeld: "We doen niet meer aan doelgroepenbeleid."

Een deelnemer aan de expertmeeting: "Ik merk dat de gemeentes ook vaak ideeën en initiatieven kapen. Zodra een burgerinitiatief media-aandacht krijgt, wordt het gekaapt door de overheid/gemeentes. Dan zijn er ineens bestuurders en politici die mee willen doen met het initiatief."

Hier wordt meteen door een andere deelnemer op gereageerd: "Er is ook een positieve keerzijde. De initiatieven krijgen vaak ineens meer betekenis als een burgemeester of minister meedoet. Op lokaal niveau is het vaak moeilijk initiatieven op te delen in burgerinitiatieven en overheidsinitiatieven, omdat we te maken hebben met professionals, semi-professionals en echte vrijwilligers die aan de initiatieven werken."

De deelnemers aan de enquête geven aan dat er behoefte bestaat aan meer en structureler overleg (dit wordt door vier verschillende respondenten genoemd). Verschillende organisaties storen zich er aan dat ze alleen gevonden worden wanneer er incidenten zijn.

"Neem migrantenorganisaties, inclusief moskeeorganisaties, serieus" stellen verschillende respondenten. Ze zijn er vaak van overtuigd gemakkelijker dan de overheid of reguliere instellingen toegang te hebben tot radicaliserende jongeren en/of tot hun directe omgeving.

Een deelnemer stelt tijdens de expertmeeting dat de overheid de moeilijke taak heeft om uit te zoeken wie betrouwbaar is. "Als overheid moet je je lokale partners echt leren kennen. Ik merk dat veel organisaties vaak zeggen dat ze meer voorstellen dan dat daadwerkelijk het geval is."

Enkele deelnemers aan de enquête geven aan behoefte te hebben aan meer facilitaire steun (een zaal ter beschikking stellen), een ander vraagt financiële steun en een derde stelt het effectiever bundelen van krachten voor.

Verder worden er inhoudelijke suggesties gedaan, zoals "een hardere aanpak van radicalisering", "beter samenwerken aan preventie", "het breder trekken van de problematiek: radicalisering is niet een probleem van de islamitische gemeenschap maar van de Nederlandse samenleving", "het ondersteunen van moskeeën bij het vertalen van de vrijdagpreek in het Nederlands" en een vrouwenorganisatie vraagt "meer aandacht voor meisjes."

Steun van andere organisaties

Ongeveer de helft van de respondenten ontvangt steun van andere organisaties dan de lokale overheid. Het gaat onder andere om een breed scala aan organisaties variërend van welzijnsorganisaties, hulpverlening, de politie en justitie, het ministerie van Sociale Zaken, de NCTV, het SMN, antidiscriminatiebureaus, blogs en verschillende (particuliere) fondsen.

Informatiebehoefte

Alle initiatieven geven aan behoefte te hebben aan meer informatie. Meer dan de helft van de respondenten (59%) heeft belangstelling voor door de overheid gefinancierde voorzieningen om radicalisering tegen te gaan.

De voorzitter van een seculiere organisatie: "We betalen nu veel uit eigen zak. Dat is niet erg. We doen dit werk omdat wij het belangrijk vinden. Maar, wanneer andere initiatieven of professionals voor vergelijkbare activiteiten wel overheidssteun ontvangen, dan hebben wij natuurlijk ook belangstelling. Dat kan de kwaliteit van ons werk alleen maar ten goede komen."

Er is ook een meerderheid van de initiatieven (56%) die behoefte heeft aan informatie over het huidige overheidsbeleid om radicalisering tegen te gaan.

Andere onderwerpen die door meerdere initiatieven genoemd zijn: informatie over fondswerving (44%), achtergronden van radicalisering (41%), effectief organiseren en projectmatig werken (38%), vaardigheden om radicalisering bespreekbaar te maken (35%), kennis van internet en sociale media (26%) en theologische kennis (21%). Daarnaast werd de volgende onderwerpen enkele malen genoemd: door andere initiatieven gehanteerde methodieken, het uitwisselen van ervaringen met bepaalde casussen en samenwerking bij de behandeling van casussen.

Ervaringen uitwisselen

Ruim 91% van de initiatieven is ervan overtuigd dat derden van hun ervaringen kunnen leren en 94% is bereid deze ervaringen op één of andere manier te delen.

De ervaring die de initiatieven te bieden hebben betreffen:

- Ervaring met persoonlijke begeleiding (2x)
- Het werken met vertrouwenspersonen (3x)
- Verbinden van verschillende groepen en een integrale aanpak
- Het bereiken van bepaalde doelgroepen en netwerken die door reguliere voorzieningen moeilijker bereikt worden
- De kennis die aan jongeren wordt overgedragen, en de manier waarop.
- Activiteiten specifiek voor jongeren
- De rol die moskeeën kunnen spelen en de specifieke aanpak vanuit moskeeën
- Persoonlijke ervaringen of ervaringen met personen in de directe omgeving die radicaliseerden en deradicaliseerden.
- Effectieve sociale media online campagnes, succesvolle media-aanpak.
- Methoden voor positieve zelfbeeldvorming en empowermenttrainingen
- Professionalisering en jezelf zichtbaar maken.
- "Ook de wijze waarop onze organisatie het initiatief neemt is belangrijk. Wij nemen niet deel aan overheidsprojecten maar andersom. Dat geeft een enorm sterk signaal af."
- Radicalisering uit religieuze sferen halen
- Omgaan met jongeren die vaak een prooi zijn van ronselaars
- Projecten voor meisjes en moeders
- Intensief samenwerken om goede voorlichting te geven
- Hoe om te gaan met bepaalde frustraties van jongeren?
- Hoe een goede vertrouwensrelatie opbouwen met jongeren/ouders?
- Een lage drempel benadering

Op de hoogte blijven van activiteiten van anderen

Een ruime meerderheid van ruim 85% van de initiatieven geeft aan op de hoogte te willen blijven van de activiteiten van andere Marokkaans-Nederlandse initiatieven.

Hierbij bestaat een sterke voorkeur voor elkaar ontmoeten door middel van studiedagen, conferenties, trainingen of werkbezoeken) boven digitaal contact.

Informatie en ervaringen uitwisselen door middel van:

bijeenkomsten (studiedagen, conferenties, trainingen)	86%
bij andere initiatieven op werkbezoek gaan	47%
een besloten website/ community	17%
een besloten facebookgroep	8%
nieuwsbrief	39%



4 VERSCHIL PERIODE VAN GOGH EN PERIODE VAN SYRIËGANGERS

Tijdens de expertmeeting en in gesprekken met Roemer van Oordt en Habib el Kaddouri zijn de huidige initiatieven tegen radicalisering vergeleken met de initiatieven die werden genomen na de moord op Theo van Gogh.

De aanpak van radicalisering is volgens Roemer van Oordt in de loop van de tijd niet wezenlijk veranderd. Van Oordt: "Er wordt nog steeds veel voorlichting, informatie en training gegeven. Ook vinden er nog steeds buurtbijeenkomsten plaats. In Amsterdam wordt misschien wat meer ingezet op dialoog omdat daaraan door de gemeente meer prioriteit wordt gegeven. En veel migrantenorganisaties worstelen nog steeds met een gebrek aan middelen en kennis."

Toch ziet hij, net als Habib El Kaddouri en de deelnemers aan de expertmeeting, enkele opvallende verschillen. Zo bestaat vrij algemeen de indruk dat het gevoel van urgentie onder Marokkaanse Nederlanders de laatste jaren enorm is toegenomen. Omdat veel Marokkaanse Nederlanders via via wel iemand kennen die naar Syrië is vertrokken, is radicalisering voor hen geen ver-van-mijn-bed show meer.

Dit toegenomen gevoel van urgentie blijkt niet alleen uit een stijging van het aantal activiteiten om radicalisering tegen te gaan, maar ook uit een toename van vragen van vooral bezorgde ouders. Het gaat dan niet alleen om Marokkaanse ouders, maar ook om ouders van bekeerlingen. Zo vormen ouders van bekeerlingen een derde van de totale groep ouders die de Hulplijn Radicalisering belt.

Er is in vergelijking met een aantal jaar geleden ook meer aandacht voor de rol van religie. Dit komt onder andere door de propaganda van ISIS en de religieuze motieven van een groot deel van de Syriëgangers. In de woorden van een deelnemer aan de expertmeeting: "Een ander effect van ISIS is ook dat mensen bewuster een afkerige houding aannemen ten opzichte van radicalisering. Geloviger worden was vroeger nooit een probleem, maar nu met ISIS blijkt heel duidelijk dat men géén radicalisering in de eigen omgeving wil." Een andere deelnemer bevestigt: "Er bestaat nu een vreselijke afkeer tegen ISIS onder jongeren en het is onze taak om deze afkeer in stand te houden!"

Er komt ook meer aandacht voor religie door het voortdurende islamdebat in Nederland en de aandacht die de Marokkaanse en Arabische media aan het onderwerp besteden. Een van de deelnemers aan de expertmeeting: "De invloed van de Marokkaanse media is groot, ook bij de Marokkaanse Nederlanders. Ik merk dat Marokko, ook op tv, op kwalitatief hoog niveau, erg bezig is met dit thema. Iedereen heeft het erover."

Gezien de toenemende aandacht voor de religieuze bronnen van radicalisering, wordt ook de vraag actueler welke rol moskeeorganisaties in Nederland kunnen spelen. Volgens Roemer van Oordt worstelen zeker de traditionele malikitische moskeeorganisaties, waartoe het merendeel van de Marokkaanse moskeeën behoort, nog met de wijze waarop ze een tegengeluid kunnen geven aan extremisten.¹¹ Van Oordt: "Het is afhankelijk van kennis en middelen. Nederlandse moskeeën moeten met vrijwilligers, soms gebrekkige kennis en weinig middelen concurreren met de propaganda van IS of financiers uit de Golfstaten met verkeerde intenties. Dat is lastig."

Tijdens de expertmeeting ontstaat naar aanleiding van dit punt een levendige discussie over de rol van salafistische moskeeën in de strijd tegen radicalisering. Jongeren die op hun religieuze vragen geen antwoorden in hun moskee krijgen, gaan op zoek op het internet of in salafistische moskeeën. Of dat laatste een gevaarlijke ontwikkeling is, wordt door de deelnemers verschillend beoordeeld. Sommigen constateren dat er verschillende salafistische stromingen en moskeeën zijn die zich juist actief inzetten tegen radicalisering, anderen plaatsen hier hun vraagtekens bij.

Om een alternatief te kunnen vormen voor extremistische geluiden zal volgens Van Oordt de komende jaren nog vaak worden gesproken over samenwerking van moskeeën met zowel de Nederlandse als de Marokkaanse en Turkse overheid. Dan gaat het in Nederland al snel over de scheiding van Kerk en Staat.

Een moskeebestuurder en oud jongerenwerker: "Het is moeilijk om een goede imam te krijgen. Er zijn er niet veel die theologisch zo sterk zijn dat ze het debat met de jongeren aan kunnen die op de verkeerde weg zijn. Of ze spreken onvoldoende Nederlands. Er zijn wel goede teksten en preken in het Arabisch, maar dat begrijpen de jongeren weer niet. Er zou veel meer in het Nederlands vertaald moeten worden, maar dat kost geld."

¹⁰Ook uit het vorig jaar gepubliceerde SCP rapport Opvoeden in niet-westerse migrantengezinnen bleek dat Marokkaanse en Turkse ouders in Nederland zich zorgen maken over het risico dat hun kinderen radicaliseren. Deze ouders weten vaak niet of zij moeten ingrijpen en hoe dat zou moeten. Het is voor hen ook vaak moeilijk te beoordelen wanneer religieuze belangstelling van jongeren omslaat in radicalere ideeën. <http://nos.nl/artikel/2058605-migrantenouders-bezorgd-over-radicalisering-jongeren.html>

¹¹Het malikisme is één van de vier soennitische rechtsscholen en heeft vooral veel aanhangers in Noord- en West-Afrika.

Abdou Menebhi haalde met zijn organisatie Emcemo en anderen de islamoloog Rachid Benzine naar Nederland voor debatten met jongeren, professionals en jongerenimam Yassin El Forkani. Benzine pleit ervoor om de islam meer in de historische context te bestuderen. Om de islam beter te kunnen begrijpen is het volgens hem noodzakelijk om rekening te houden met tijd, geografie, cultuur en de manier waarop mensen in het verleden met elkaar samen leefden. Hij schreef onder ander het boek "Le coran expliqué aux jeunes". Menebhi: "We wilden graag zijn teksten in het Nederlands laten vertalen, maar bij de overheid bestaat dan koudwatervrees in verband met de scheiding van Kerk en Staat.

Van Oordt: "De overheid is huiverig om samen te werken met of steun te geven aan religieuze organisaties, maar bemoeit zich tegelijkertijd bijvoorbeeld wel met de komst van predikers en imamopleidingen in Nederland of in de herkomstlanden. Dat wringt wel eens."

Ook de samenwerking met Marokko wordt de komende jaren weer actueel. Van Oordt: "De Marokkaanse overheid is in haar strijd tegen radicalisering de laatste jaren actiever met het bevorderen van een malikitisch tegengeluid, ook in de Europese landen waar veel Marokkaanse migranten wonen."

El Kaddouri ziet ook een toenemende bemoeienis vanuit Marokko en heeft daar gemengde gevoelens bij. "Er valt denk ik wel wat te leren van de theologische aanpak in Marokko. Tegelijk is de maatschappelijke, politieke en religieuze context hier in veel opzichten heel anders. In plaats van te leunen op het land van herkomst zullen we daarom hier onze verantwoordelijkheid moeten nemen en veel meer prioriteit moeten gaan geven aan het investeren in een islam binnen de Europese en Nederlandse context."

5 CONCLUDEREND

Steeds meer Marokkaanse Nederlanders zijn zich de laatste jaren actief gaan inzetten tegen radicalisering. Ze doen dit als individu of als onderdeel van een initiatief of een organisatie.

Het gevoel van urgentie om zich in te zetten tegen radicalisering is de afgelopen jaren zeker door de Syriëgangers flink toegenomen. Veel Marokkaanse Nederlanders kennen wel iemand die naar Syrië is vertrokken. Maar ook de aanslagen in Frankrijk het afgelopen jaar hebben diverse Marokkaanse Nederlanders aangezet om in actie te komen tegen radicalisering. Behalve angst voor geweld is er ook verontwaardiging over het kapen van de islam door extremisten.

De initiatieven willen met hun activiteiten vooral jongeren en hun ouders bewust maken van de gevaren van radicalisering zodat het eerder signaleerd wordt. Ook willen ze deze groepen weerbaarder maken tegen radicalisering.

Sommigen richten zich op identiteitsvorming en informatie over de islam, anderen richten zich op het equiperen van professionals uit de omgeving van mogelijk radicaliserende jongeren, op het vergoten van het bewustzijn van buurtbewoners, vrijwilligers en sleutelfiguren of op sociale cohesie, debat en dialoog.

Voor een groot deel gebeurt dit in alle openheid, maar ongeveer een derde van de initiatieven benoemt de doelstelling, het tegengaan van radicalisering, minder expliciet omdat deze initiatieven ervan overtuigd zijn dat zij hun doelgroepen dan minder goed kunnen bereiken.

Zoals vaker bij migrantenorganisaties richten bijna alle respondenten zich met hun projecten op meerdere doelgroepen. Het grootste deel van de projecten (82%) richt zich op Marokkaanse meisjes en jongens. De doelgroep die daarna het grootste is (59%) wordt gevormd door de professionals, gevolgd door ouders (49%), jongeren van andere etnische groepen (44%), moskeebestuurders (36%) en imams (36%).

Er is in vergelijking met een aantal jaar geleden meer aandacht voor ouders. Ook ouders van bekeerlingen veel interesse.

Ruim driekwart van de initiatieven houdt voorlichtingsbijeenkomsten waar achtergrondinformatie over radicalisering in brede zin wordt gegeven en tweederde organiseert discussiebijeenkomsten of debatten. Ook is er veel aandacht voor het ontwikkelen en onderhouden van een netwerk en het bieden van individuele begeleiding of advies. Andere activiteiten die vaak genoemd worden zijn trainingen, adviseren van professionals, lezingen, online activiteiten en het maken en verspreiden van cursus-, les- of communicatiemateriaal.

Het merendeel van de initiatieven dat aan deze Quickscan heeft deelgenomen krijgt bij de uitvoering van de activiteiten geen steun van de (lokale) overheid. Enkele initiatieven ontvangen wel subsidie voor hun gehele project en een grotere groep krijgt financiële steun voor bepaalde deelactiviteiten of ontvangt steun in de vorm van het ter beschikking stellen van faciliteiten. Tot slot geeft een aantal initiatieven aan morele steun te ontvangen van de lokale overheid in de vorm van overleg of door interesse van politici en bestuurders.

Bijna tweederde van de respondenten wordt door de lokale overheid geconsulteerd als het om de aanpak van radicalisering gaat. Bij 41% van de initiatieven gebeurt dat geregeld, bij 24% alleen wanneer er sprake is van een incident.

Ruim tweederde van de respondenten kwalificeert de samenwerking met de lokale overheid als positief. De meeste onvrede bestaat over gebrekkige communicatie door gemeenten. Ook irriteert het verschillende initiatieven dat ze alleen na incidenten door de overheid benaderd worden. Er bestaat behoefte aan meer en structureler overleg. Hier en daar is sprake van irritatie over het onvermogen van lokale bestuurders om maatschappelijke initiatieven de ruimte te geven. Er wordt geklaagd over het kapen van initiatieven door de lokale overheid.

Bijna alle initiatieven denken dat derden van hun ervaringen kunnen leren en ze willen deze ervaringen op één of andere manier delen. Ook willen de meeste initiatieven op de hoogte blijven van de activiteiten van andere Marokkaans-Nederlandse organisaties.

Er is veel behoefte aan kennis en vaardigheden. Dat betreft inhoudelijke kennis over radicaliseringsprocessen, de rol van internet hierbij,

theologische kennis en het overheidsbeleid om radicalisering tegen te gaan, maar er is ook behoefte aan praktische informatie over fondsen en subsidies of voor vaardigheden als effectief organiseren en projectmatig werken.

In vergelijking met een aantal jaren geleden is er meer aandacht voor de rol van de religieuze component bij radicalisering. Er bestaat een grote afkeer van de propaganda van de extremisten en er is veel behoefte aan een krachtiger theologisch weerwoord, maar tegelijkertijd ontbeert het veel initiatieven aan de theologische kennis en de middelen om deze concurrentiestrijd met extremisten aan te gaan.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: Overzicht initiatieven/personen Quickscan

Veel dank aan de volgende initiatieven en personen die aan de Quickscan hebben meegewerkt. Zij namen in december deel aan de enquête, leverden een bijdrage aan de expertmeeting in januari of waren beschikbaar voor een aanvullend gesprek of interview. In willekeurige volgorde:

- Stichting Union Breed (SUB)
- Think Kabir
- Stichting Attanmia, Centrum voor Participatie en Burgerschap
- Young Nieuw West
- Derdeweg
- Huis vd Wijk Slotervaart, de Buurtzaak
- Moskee / Marokkaans Islamitisch Centrum Roosendaal (MICR)
- Jongeren centrum Argan
- Marokkaanse Ouderen Bond in Nederland (MOBIN)
- Al Moslimin moskee en Commissie van Moskeebesturen Nijmegen
- Platform Buitenlanders Rijnmond
- Buurtvaders (Amsterdam Noord)
- Assadaaka Community
- Stichting Sabiel
- #nietmijnislam
- Marokkaanse Raad Oost
- Stichting ibn khaldoun/ moskee El Kabir
- Moskee Abibakr
- Insan, studentenvereniging
- Ceapire
- Sasafit
- Provinciaal Platform Minderheden Limburg
- Marokko.nl
- Emcemo
- Stichting Participatie en Diversiteit Rivierenland (PDR)
- In-spiration
- Maroc.nl
- Ronde Tafelhuis
- SWZ- Hoop en Ontwikkeling
- Stichting Moeder & Dochter
- Habib el Kaddouri, adviseur SMN
- Azzedine Karrat, imam
- Mahmoud Tighadouini, jongere die gederadicaliseerd is
- Mohammed, vader van overleden Syriëganger
- Abdou Menebhi, voorzitter Emcemo
- Gijs van Beek, marokko.nl
- Roemer van Oordt, Bureau Zasje

Deelnemers aan de expertmeeting:

- Fouad el Haji
- Mohammed Faiq
- Farid Azarkan
- Aissa Zenzen
- Ilham Belamkadem
- Yasmin Seddiki
- Halima Maakoul

- Anissa El Marini
- Jamila Hamid
- Abdelghafour Ahalli
- Said Bouddouft
- Najiha Elboujadayni
- Mohamed Amessas
- Anass Chrifou
- Lilis Van Poorten
- Habib el Kaddouri
- Ewoud Butter

Veel dank ook aan de respondenten die hebben meegewerkt aan de Quicksan, maar niet expliciet vermeld willen worden. Ze worden daarom als volgt omschreven:

- Jongerenorganisatie uit Noord-Brabant
- Vrouwenorganisatie uit Noord-Holland
- Welzijnsorganisatie uit Utrecht
- Culturele organisatie uit Noord-Holland
- Maatschappelijk adviesbureau uit Noord-Brabant
- Jongerenorganisatie Zuid-Holland
- Moskeebestuurder en voormalig jongerenwerker uit Noord-Holland
- Vrouwenorganisatie uit Zuid-Holland

BIJLAGE 2: De verhalen van Mahmoud en Mohammed

We zijn niet verantwoordelijk, maar dragen wel allemaal verantwoordelijkheid.

Het verhaal van Mahmoud, een jongen die deradicaliseerde

"Voor de aanslagen van 9/11 was er niks aan de hand. Na de aanslagen vroeg Daan, mijn beste maat, wat ik van die aanslagen vond. Of ik het ook goedkeurde. Ik kon eigenlijk geen goed antwoord geven op zijn vragen. Ik liep boos weg.

Het haatzaadje begon daarna in mij te groeien. Mijn gemoedstoestand veranderde. Ik wilde kennis opdoen. Ik ging googelen en zoeken. Ik denk dat heel veel jongeren juist op internet radicaliseren. Daar wordt het zaadje geplant; dat wordt heel erg onderschat.

Ik kwam toen terecht op marokko.nl en kreeg reacties van jongens die meer wisten dan ik. Althans dat dacht ik. Zij waren radicaler. Ene Abu gaf mij zijn MSN en daar kwam ik terecht in een groepje. Op MSN werden veel haatfilmpjes gedeeld die een afkeer voor het westen propageerden. Ze stuurden me steeds filmpjes van slachtoffers en zeiden erbij dat ongelovigen dat hadden gedaan. Ik werd daar steeds radicaler door. De urgentie die dat soort filmpjes in je stoppen, voelt als een vlammetje dat alsmat heter wordt. De illegitieme oorlog die Bush ontketende na de aanslagen op de WTC was een open zenuw voor veel moslims, inclusief mijzelf.

In het begin stelde ik geen vragen, maar nam ik alles klakkeloos als waar over. Op een gegeven moment vroeg een jongen Abu Nashid of ik m'n naam wilde veranderen. Ik moest er net als hij Abu voor gaan zeggen, dan zou ik volgens hem een pure volgeling van de profeet zijn. Maar ik wilde mijn naam niet veranderen. Mijn opa had mij mijn naam gegeven en ik heb mijn opa lief.

Ik ging in het begin aanvankelijk nog wel naar buiten en sprak ook met de imam. Hij waarschuwde me voor de extremisten, de Khawaridj. Zij behoren niet tot de juiste stroming. Hij zei dat ik mij niet moest begeven op dat terrein. De jongens in de MSN groep waarschuwden mij op hun beurt dat de islam in Nederland te veel verwesterd is. Die imams kregen volgens hen subsidie om ons te beïnvloeden.

Ik radicaliseerde steeds meer. Ik ging me islamitisch kleden en ging me op een gegeven ogenblik ook meer storen aan de kledingdracht van mijn westers geklede zussen. Ik had ook geen contact meer met mijn Nederlandse vrienden en dacht wel eens over uitreizen.

Ik sloot me thuis in mijn kamer op. Ik had de deurklink aan de buitenkant uit mijn deur gehaald, een Mc Gyver truc. Als iedereen weg was ging ik naar de wc en naar de douche om de rituele wassing te doen en om te bidden. Soms bracht mijn moeder het eten naar mijn deur. Soms at ik ook gewoon niet.

M'n ouders vonden dit niet goed, maar ze kregen me niet meer uit die kamer. Onbewust besepte ik waarschijnlijk toch dat ik iets deed dat niet deugde, ik deed het in het geniep en ging alleen 's nachts naar buiten, naar het Westerpark. Ik stond daar vaak tegen een boom te schoppen. Ik heb in totaal 2,5 jaar in mijn kamer gezeten.

De buurtregisseur kwam uiteindelijk wel binnen. Hij was door mijn moeder ingeschakeld. Ze was hopeloos geworden. De buurtregisseur klopte 'politieachtig' en zei stellig en duidelijk: "Open nu". Hij was heel duidelijk. "Dit moet ophouden. Je moeder wil het, je familie".

De buurtregisseur heeft me toen aangemeld bij een psycholoog en nam me mee naar DWI. Dat was in de zomer in 2009.

M'n ouders hebben me die zomer naar Marokko gestuurd. Mijn vader dacht dat ik ziek was, bezeten door een djinn en bracht mij in Marokko naar een alternatieve genezer die Koranteksten tegen me sprak.

Ik meldde me uiteindelijk in Amsterdam aan voor een traject. Dat begon op 2 december 2009. Ik heb het hele traject gevolgd en afgemaakt. Eind 2010 was ik klaar en had ik mijn diploma en certificaten behaald.

Ik bleef nog wel in gesprek met zeven MSN-jongens, maar twee spraken niet meer met me.

In maart 2011 zag mijn oom een bobbel in mijn nek. Op 18 april vertelde de internist dat ik hodgkin, kanker, had.

Ik ging in de tijd daarna veel Koranteksten lezen en luisteren – veel recitaties over de dood en het hiernamaals. De jongens van de MSN-groep zagen mijn ziekte als een straf van God.

Bij de 4e of 5e chemokuur raakte ik in gesprek met de doktoren. Ze vroegen me naar de koran die ik bij me had. Zij vertelden me dat ze atheïstisch waren.

Daarna kreeg ik de chemo. Die was heel zwaar. Ik probeerde me intens te concentreren waardoor het leek alsof ik sliep. Op een gegeven moment hoorde ik ze tegen elkaar praten. Die man zei tegen die vrouw: "Het is een goed jong" Waarop zij antwoordde: "Ja, het is een leuke jongen. Hij is grappig."

Ik had altijd gehoord dat ongelovigen slecht waren. En daar lag ik als moslim. Ze zagen mij gewoon als mens, wat ik ook ben, godzijdank. Het waren twee ongelovigen die bezig waren met mij te redden.

Ook Daan kwam mij in het ziekenhuis weer opzoeken. Dat waardeerde ik enorm. We hebben weer vriendschap gesloten ondanks dat we heel verschillend over veel zaken denken.

Daarna ging het langzaam bergopwaarts. Ik kreeg een huis, ik ging vrijwilligerswerk doen en probeerde werk te krijgen.

Na de aanslagen op Charlie Hebdo werden wij als moslims opgeroepen om afstand te nemen. Dat trok me niet. Ik ben niet verantwoordelijk voor die daden en ook niet medeverantwoordelijk. Toen kwam Eberhard van der Laan die zei dat we als mensen afstand moesten nemen. Hij benoemde mij niet als subgroep, maar als Amsterdammer. Dat sprak me wel aan. Sindsdien voel ik de urgentie om mij uit te spreken.

Na de aanslagen op 13 november in Parijs besepte ik dat ik mij wilde gaan inzetten en jongeren wilde behoeden tegen radicalisering. Ik wil mij natuurlijk ook tegen onrecht uiten, want dat is er ook, maar ik vind het tegengaan van radicalisering nu belangrijker. Een aanslag moeten we voorkomen. We zijn niet verantwoordelijk, maar dragen wel allemaal verantwoordelijkheid.

Een aanslag op Nederland is een aanslag op ons allen. De extremisten willen fitna en dat moeten we voorkomen."

(Mahmoud vertelde zijn verhaal begin 2015 voor het eerst in een brief aan de Amsterdamse burgemeester Van der Laan. In november 2015 schreef hij een ingezonden brief aan de Volkskrant. Sinds januari 2016 gaat hij na afloop van het toneelstuk Jihad in gesprek met jongeren. Dit is een samenvatting van een interview dat Ewoud Butter in december 2015 met hem had).

"Ik wil andere ouders aanzetten te investeren in de relatie met hun dierbaren."

Het verhaal van Mohammed, een vader van een jongen die in Syrië gesneuveld is

Mijn zoon, Abu Hamza, is in 1987 geboren in Amsterdam en hier ook opgegroeid. Het was een open, joviale jongen. Typisch Amsterdams. Hij heeft elektrotechniek, kader beroeps gedaan en keurig zijn startkwalificaties gehaald. Daarna kwam hij ook in die branche terecht via detacheringbureaus.

In 2006 was hij een tijdje werkloos en vertelde hij mijn vrouw dat hij zijn leven wilde verbeteren. Hij ging zich meer in het geloof verdiepen, ging vaker naar de moskee. Hij werd stiller en trok zich meer terug.

Na een tijdje merkten we geregeld dat hij in de war raakte. Zo suggereerde hij een keer dat mijn vrouw bezeten was door een boze geest. Hij begon dan opeens heel intens de koran voor te lezen.

Toen we een imam met veel kennis uitnodigden om het gesprek met mijn zoon aan te gaan, werd mijn zoon in dat gesprek heel fel. Hij zei dat hij de Koran ook kon lezen.

Diezelfde avond liep hij voor de tweede keer weg. Na een tijdje werd ik gebeld en bleek dat hij in paniek in zijn pyjama naar een politiebureau in een ander stadsdeel was gelopen. Hij had de politieagent wel mijn nummer gegeven. Hij was flink overstuur.

We beseften toen dat hij echt hulp moest hebben van de GGZ. Hij is daarna gedwongen opgenomen geweest. Toen werd vastgesteld dat hij een psychose had. Op een gegeven ogenblik kon hij onder ambulante begeleiding weer naar huis en kwam hij 1,5 jaar in een behandeltraject. Hij genas, maar hield er wel een kras aan over.

Hij ging weer aan het werk, maar raakte door de crisis in de bouw weer werkloos. Hij had opeens veel vrije tijd en ging sporten, zwemmen, met vrienden rondhangen en zijn geloof weer meer belijden.

Op een gegeven ogenblik leerde hij een vrouw kennen. Ze trouwden. Omdat hij nog werkloos was, woonden ze bij ons in huis. Hij probeerde een

baan te vinden, maar werd in die tijd een keer geweigerd omdat hij een baardje droeg. Dit soort situaties herhaalden zich een paar keer.

In 2013 toen wij op vakantie in Marokko waren, belde hij opeens met de mededeling dat hij naar Saoedi-Arabië ging om te studeren. Later ontdekten we dat hij in Syrië zat. Hij zei ons dat hij niet deelnam aan het gewapende conflict en dat geloof ik ook. Hij was niet zo'n type. Over ISIS was in die tijd nog niet echt veel bekend.

Ik wilde weten wat hij daar aan het doen was. "Ik ben hier om mensen te helpen" zei hij dan. "In Nederland kan ik niet aan de bak komen Ik wil hier iets betekenen voor de mensen. Ik kan een tentenkamp opzetten. Als het hier beter wordt wil ik ook weer terug komen, maar voorlopig is hier een hoop te doen."

In februari 2014 kregen we bericht van zijn vrienden dat Abu Hamza overleden was.

We weten dat hij bij een bominslag werd gedood, maar weten niet wie de schutter was. Waarschijnlijk was het het Syrische leger.

Ik denk niet dat mijn zoon geradicaliseerd was. Hij vertoonde geen radicaal gedrag. Ook als ik hem vergelijk met andere jongens die zijn gegaan. Hij was zich meer in geloof gaan verdiepen, maar niet in een extreme vorm. Het was niet iemand die geweld als enig mogelijk middel zag.

Uit gesprekken die ik met hem had toen hij al in Syrië zat, maakte ik op dat hij het gevoel had dat zijn leven hier doelloos was. Hij kon niets voor de gemeenschap doen, niet voor de samenleving. Hij wilde een gezin stichten, maar kon niet aan de bak komen. Ik denk dat de vele afwijzingen die hij heeft gehad wel degelijk wat met hem gedaan hebben.

Voor hem was de onderdrukking van het Syrische bevolking ook een item. Mijn zoon had moeite met het onrecht dat door Assad werd aangericht.

Aanvankelijk koos ik ervoor om in eerste instantie niet met de media of onderzoekers te praten. Dat was te emotioneel. Ik had daarnaast de angst dat mijn verhaal verdraaid zou worden of anders belicht dan ik zou willen. Ik heb later er bewust voor gekozen om wel mijn verhaal te vertellen. Vooral om andere families duidelijk te maken dat wat ons is overkomen, ook hun zou kunnen overkomen. Ik wil andere ouders aanzetten te investeren in de relatie met hun dierbaren.

Bij Van Gogh werd misschien nog gezegd "dat hebben wij niet gedaan", maar nu zijn er jongeren die we kennen, vertrokken. Het zijn onze eigen kinderen, die vaak hier geboren zijn, kinderen die onze moskeeën hebben bezocht, die lessen van onze imams hebben gehad, die op Nederlandse scholen hebben gezeten etc.

Je kunt in je eentje de wereld niet verbeteren, maar een betere wereld begint bij jezelf, zoals de milieubeweging vroeger zei. Het is aan ons de mensen een spiegel voor te houden. We moeten ons als moslims beseffen dat we anderen een beeld geven van de islam en de profeet."

(Mohammed zet zich samen met andere buurtvaders in Amsterdam actief in tegen radicalisering. Hij ondersteunt lotgenoten, ouders van andere Syriëgangers, en vertelt geregeld zijn verhaal tijdens bijeenkomsten. Dit is een samenvatting van een interview dat Ewoud Butter in december 2015/januari 2016 met hem had.)

